

IBTIDOIY JAMOA TUZUMIDA ODAMLARARO MULOQOT TURLARI VA TILNING PAYDO BO`LISHI

Ziyodillayeva Mahbuba Ermatovna

BuxDTI, ingliz tili kafedrası o`qituvchisi,

E-mail:mahbubaermatovna@gmail.com Tel: +998997740280

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7088845>

Annotatsiya: Bugungi kunda asosiy aloqa vositasi hisoblangan til bundan bir necha ming yillar oldin ancha sodda shaklda paydo bo`lgan edi. Ushbu maqolada til paydo bo`lishi borasidagi nazariyalar tahlili bayon qilinadi va ularning tarixi batafsil tanishtiriladi.

Tayanch tushunchalar: Davomiylik nazariyasi, Spontan nazariya, Noam Xomskiy, Charlz Darvin, Maykl Tomasello, homo habilis, homo erektus, Maks Myuller, kakku nazariyasi.

Zamonaviy fanlar tizimida ko'pchilik olimlar bunday nazariyalarni unchalik to'g'ri deb hisoblamaydilar. Ularning fikricha, inson ajdodlari tovushlarni ma'nolar bilan bog'lash mexanizmini topganlaridan keyin, til avtomatik ravishda rivojlanib, o'zgargan.

O'rta asr musulmon olimlari ham tilning kelib chiqishi haqidagi bir nechta qarashlarni ishlab chiqdilar. Ushbu nazariyalar beshta umumiy turdan iborat:

1. **Naturalistik nazariya:** Ifodalar bilan ular anglatgan narsalar o'rtasida tabiiy munosabat mavjud. Shuning uchun ham til insonning tabiat tovushlariga taqlid qilishga moyilligidan kelib chiqqan.

2. **Konvensionalistik nazariya:** Til ijtimoiy konvensiyadir. Narsalarning nomlari odamlarning tasodifiy ixtirolari natijasidir.

3. **Vahiy nazariyasi:** Til odamlarga Xudo tomonidan in'om etilgan va shuning uchun hamma narsani odamlar emas, balki Xudo nomlagan.

4. **Vahiychi-konvensionalistik nazariya:** Xudo odamlarga tilning asosiy bazasini ochib beradi, odamlarga bir-biri bilan muloqot qilish imkonini beradi. Shundan keyin odamlar tilning qolgan qismini ixtiro qildilar.

5. **Betaraf nazariya:** Konvensionalistik va vahiy nazariyalari bir xil darajada asosli deb hisoblovchi qarash.

Tilning paydo bo`lishi haqidagi mashhur nazariyalardan yana biri bu "ona tili" gipotezasidir. Unga ko`ra tillar dastlab faqat onalarga mansub bo`lgan. Ona o`z chaqalog`i bilan muloqotni yo`lga qo'yish maqsadida bolasiga tushunarli bo`lgan tovushlarni talaffuz qila boshlagan. Ikki tomonga ham tushunarli bo`lgan

tovushlar soʻz sifatida keyinchalik qabilaning boshqa aʼzolari orasida ham muloqot uchun ishlatila boshlandi. Shu tariqa qabila aʼzolari orasida soʻzlar vositasida muloqot qilish boshlangan.

Tilning paydo boʻlishi bir nechta taxminiy nazariyalarga asoslanadi: ¹

- **“Davomiylik nazariyasi”** odamning primat ajdodlari orasidagi tilning vujudga kelishidan oldingi muloqotning rivojlanishi kabi murakkab sotsiologik jarayon natijasida til paydo boʻlgan degan gipotezani ilgari suradi;
- **“Spontan nazariya”** esa davomiylik nazariyasiga qarama-qarshi boʻlgan gʻoyani yaʼni odam evolutsiyasi jarayonidagi tasodifiy hodisa natijasida til paydo boʻlgan degan nazariyani qoʻllab-quvvatlaydi;
- Ayrim nazariyalar tilga tabiiy genetik jarayonlar natijasi sifatida qaraydi;
- Bundan tashqari tilga ijtimoiy muloqot asosida oʻrganiladigan maʼnaviy sistema sifatida qarovchi bir nechta qarashlar ham mavjud.

2018-yilda koʻpchilik lingvistik olimlar “davomiylik nazariyasi” tarafdorlari edi, lekin ular til rivojlanishini qanday gipotezalashtirishda farqli xususiyatlarni koʻrsatadilar. Tilni asosan tugʻma xarakterga ega deb hisoblovchilar orasida baʼzilar inson boʻlmagan primatlarning til xususiyatlarini toʻla ochib bera olmasliklarini aytadilar hamda til evolutsion taraqqiyot natijasi ekanligini taʼkidlab oʻtadilar.² Ushbu intellektual faoliyat xodimlari orasida koʻpchilik, asosan, Ib Ulbaek³ til primatlarning bir-biri bilan muloqot qilishi natijasida emas, balki, bundanda murakkabroq jarayon boʻlgan primatlar kognatsiyasi hosilasidir degan fikrni qoʻllab quvvatlaydilar.

Maykl Tomasello⁴ kabi tilga ijtimoiy muloqot natijasi sifatida qarovchilar primatlar orasidagi aloqaning kognitiv aspektlari natijasida rivojlanadi deb hisoblashadi hamda bu muloqot tovushlar vositasida emas, imo-ishoralar asosida yaratilgan. Tovushlar vositasidagi muloqot haqida gap ketganda, koʻplab nazariyotchilar insonning tildan qoʻshiq kuylash uchun foydalanishini nazarda tutadilar.

¹ Ulbaek, Ib (1998). James R Hurford; Michael Studdert-Kennedy; Chris Knight (eds.). The origin of language and cognition. Approaches to the evolution of language : social and cognitive base. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press. pp. 30–43.

² Pinker, Steven (1994). The language instinct. New York: W. Morrow and Co. [ISBN 978-0-688-12141-9](#). [OCLC 28723210](#)

³ Ulbaek, Ib (1998). James R Hurford; Michael Studdert-Kennedy; Chris Knight (eds.). The origin of language and cognition. Approaches to the evolution of language : social and cognitive base. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press. pp. 30–43.

⁴ [Tomasello, Michael](#) (1996). B M Velichkovskiĭ; Duane M Rumbaugh; Universität Bielefeld Zentrum für Interdisziplinäre Forschung (eds.). The cultural roots of language. Communicating meaning : the evolution and development of language. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.

“Spontan nazariya” tarafdori Noam Xomskiyning ta’kidlashicha, 100 000 yil oldin odam miyasida tasodifiy mutatsiya sodir bo’lib, til qobiliyatini “mukammal” yoki “yarim mukammal” holatga o’tkazgan⁵. Bir qator tarixiy ma’lumotlarga ko’ra, avstralopiteklar ham vokal muloqot qilish qobiliyatiga ega bo’lmagan. Ayrim olimlar primitiv til xususiyatlari rivojlanishi “Homo habilis” odam turi (2.5 million yil oldin) ning paydo bo’lishi bilan bog’liq deb taxmin qilishadi. Ramziy aloqa (belgilar orqali muloqot qilish) paydo bo’lishi esa “Homo erektus” (1.8 million yil oldin) ning paydo bo’lishi bilan bog’lanadi. Odamlar orasidagi aloqaning til vositasida olib borilishi esa bundan 200,000 yil oldin “Homo sapiens” ning vujudga kelishi bilan baholanadi.⁶

Hozirgi zamonaviy tillarning tarqalishi va xilma-xillashuvi qaysi vaqtga borib taqalishini aniqlash uchun statistik metodlarni qo’llagan holda Kaliforniya universiteti tilshunosi Joanna Nikols 1998-yilda tovushlar vositagi (vocal) tillar bundan kamida 100 000 yil oldin xilma-xillashuvni boshlagan degan taxminni ilgari suradi.⁷

Q.D.Atkinson⁸ tomonidan olib borilgan keyingi tadqiqot shuni ko’rsatadiki, odamlarning afrikalik ajdodlari boshqa hududlarga ko’chib o’tganligi sababli ketma-ket populyatsiya to’siqlari paydo bo’lib, genetik va fenotipik xilma-xillikning pasayishiga olib keldi. Atkinsonning ta’kidlashicha, bu to’siqlar madaniyat va tilga ham ta’sir qilgan va ma’lum bir til Afrikadan qanchalik uzoqda bo’lsa, undagi fonemalar shunchalik kam bo’ladi. Dalil sifatida, Atkinsonning ta’kidlashicha, bugungi Afrika tillari nisbatan ko’p sonli fonemalarga ega, Okeaniya tillarida esa (odamlar yashaydigan oxirgi mintaq) nisbatan kam.

Charlz Darwin⁹ tilning kelib chiqishini imo-ishoralar, turli xil tabiiy tovushlar, boshqa hayvonlarning ovozi va insonning instinktiv faryodlariga taqlid qilish va o’zgartirishga bog’liq ekanligini aytib o’tdi. 1861 yilda tarixiy tilshunos Maks Myuller og’zaki tilning kelib chiqishiga oid spekulativ nazariyalar ro’yxatini e’lon qildi: ¹⁰

⁵ Chomsky, N. 1996. Powers and Prospects. Reflections on human nature and the social order. London: Pluto Press, p 30.

⁶ Arcadi, AC. (August 2000). ["Vocal responsiveness in male wild chimpanzees: implications for the evolution of language"](#). Journal of Human Evolution. (2): 205–23.

⁷ Johanna Nichols, 1998. The origin and dispersal of languages: Linguistic evidence. In Nina Jablonski and Leslie C. Aiello, eds., The Origin and Diversification of Language, pp. 127–70. (Memoirs of the California Academy of Sciences, 24.) San Francisco: California Academy of Sciences.

⁸ Atkinson, Quentin (2011). ["Phonemic Diversity Supports a Serial Founder Effect Model of Language Expansion from Africa"](#). Science Magazine. (6027): 346–349.

⁹ Darwin, C. (1871). "The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex, 2 vols. London: Murray, p. 56.

¹⁰ Müller, F. M. 1996 [1861]. The theoretical stage, and the origin of language. Lecture 9 from Lectures on the Science of Language. Reprinted in R. Harris (ed.), The Origin of Language. Bristol: Thoemmes Press, pp. 7–41.

- **“Bov-vov”** - nemis faylasufi Iogann Gotfrid Xerderga tegishli bo'lgan faraz. Unga ko'ra dastlabki so'zlar hayvonlar va qushlarning qichqirig'iga taqlid qilish natijasida paydo bo'lgan. Ayrim adabiyotlarda “kakku” nazariyasi deb ham aytiladi.
 - **“Pooh-pooh”** – dastlabki so'zlarni og'riq, zavq, hayrat va hokazolar bilan qo'zg'atilgan hissiy so'zlar va undovlar sifatida paydo bo'lgan deb hisoblovchi nazariya.
 - **“Ding-dong”** - Maks Myuller o'zining “ding-dong” deb nomlangan nazariyasini taklif qildi. Unga ko'ra hamma narsa tabiiy rezonans tebranishiga ega, bu esa inson tomonidan o'zining dastlabki so'zlarida qandaydir tarzda aks ettirilgan.
 - **“Yo-he-ho”** – nazariyasi til paydo bo'lishini odamlarning jamoaviy ritmik mehnatdan so'ng hordiq chiqarish maqsadida, mushaklarning harakatini bo'shashtirishga urinish natijasida paydo bo'lganligini aytib o'tadi, natijada chuqur nafas olish holati “ho” taqlid tovushi bilan ifodalangan.
 - **“Ta-ta”** nazariyasiga ko'ra, odamlar qo'lda imo-ishoralarni taqlid qilib, ularni eshitiladigan qilib ko'rsatadigan til harakatlari orqali dastlabki so'zlarni yasagan.
- Olimlar tomonidan taklif etilgan ushbu nazariyalar tilning qanday paydo bo'lganligi to'g'risidagi taxminiy farazlar bo'lib, ushbu sohaga aloqador arxeologik va antropologik dalillarga asoslangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ziyodillaeva Mahbuba Ermatovna. (2022). BILLINGUALISM IN UZBEK AND CHICANO LITERATURE. MARTIN ESPADA AND SADRIDDIN AYNII AS A FAMOUS BILINGUAL REPRESENTATIVES. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH, 2(3), 363–368.
2. Зиёдиллаева Махбуба Эрматовна. (2022). БИЛЛИНГВИЗМ В УЗБЕКСКОЙ И ЧИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ. МАРТИН ЭСПАДА И САДРИДДИН АЙНИЙ КАК ИЗВЕСТНЫЕ ДВУЯЗЫЧНЫЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ. EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE, 2(3), 177–182.
3. Ziyodillaeva Mahbuba Ermatovna. (2022). INTERLINGUISTIC FEATURES OF AMERICAN ENGLISH AND MEXICAN SPANISH. SOCIOLINGUISTIC RESEARCH ON CHICANO ENGLISH. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(2), 328–332.
4. Ziyodillayeva Mahbuba. (2022). CHICANO AND JADID MOVEMENTS AND FAMOUS REPRESENTATIVES IN THIS FIELD. Involta Scientific Journal, 1(6), 344–353.

5. Ziyodillayeva Mahbuba. (2022). CHIKANO VA JADIDCHILIK HARAKATLARI HAMDA USHBU YO`NALISHDAGI MASHHUR NAMOYONDALAR. *Involta Scientific Journal*, 1(6), 405–415.
6. Khayrullayeva, K. R. (2020). Description of Zahiriddin Babur's achievements in various fields in the works of Uzbek and world authors. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 09 (89), 8-11.
7. Ravshanovna, Khayrullayeva Kamola, and Hakimova Muhabbat Alimovna. "THE EXEMPLARY LIFE OF BABUR MIRZA IN THE INTERPRETATION OF STEPHEN MEREDITH."
8. Kamolov Ikhtiyor Nigmatullayevich, Khayrullayeva Kamola Ravshanovna and Quvvatova Dilrabo Khabibovna THE IMAGE OF BABUR IN THE INTERPRETATION OF HAROLD LAMB. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol. 27,
9. Khayrullayeva Kamola Ravshanovna. INTERPRETATION OF ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BABUR'S IMAGE IN UZBEK AND WORLD LITERATURE. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, Volume: 5 | Issue: 5 | May 2020. SJIF Impact Factor: 7.001| ISI I.F.Value:1.241| Journal DOI: 10.36713/epra2016. ISSN: 2455-7838(Online).
10. Ravshanovna, Khayrullayeva Kamola. "The image of babur mirza in the interpretation of stephen meredith." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.11 (2021): 239-244.
11. Khayrullayeva Kamola Ravshanovna. (2022). THE IMAGE OF BABUR AS KING AND LEGATE IN WESTERN ENGLISH AND UZBEK PROSE. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 8(2), 134–138.
12. Habibova, M. N. (2021). JORJINA HOUELLNING "QUEEN OF THE DESERT" BIOGRAFIK ASARIDA GERTRUDA BELL TIMSOLI TASVIRI. *ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES*, 2(2), 770-778.
13. Habibova, M. N. (2021). The theme feminism in the epistolary novels in modern times. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 11 (103), 1101-1105. Soi: <http://s-o-i.org/1.1/TAS-11-103-124>
14. Manzila Nuriddinovna Habibova. (2022). THE HISTORY OF THE RUSSIAN EPISTOLARY NOVEL IN EIGHTEENTH CENTURY. *EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE*, 2(3), 135–139.
15. Хакимова Муhabбат, & Нематова Зебо. (2021). Лексические инновации периода ранненовоанглийского языка (XVI век). *Central Asian journal of theoretical & applied sciences*, 2(5), 202-207.

16. H., Davlatova M. "Aspectual Variability of Information Culture in the History of the English Language." *International Journal on Integrated Education*, vol. 3, no. 3, 2020, pp. 24-28, doi:10.31149/ijie. v3i3.81.
17. Davlatova, M. H. "Variability of A spectual Meanings in English." *European Journal of Research and Reflection in Educational Science* 7.12.2019 (2019): 778-780.
18. Davlatova, M. H. "An Integrative history of Aspectual meanings." *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, Volume6 4 (2020): 17-22.
19. Давлатова, Мухайё Хасановна. "The role of songs in learning English." *Молодой ученый* 10 (2015): 1145-1147.
20. Mukhayyo Hasanovna Davlatova, "RELATION OF LEXICAL-SEMANTIC STRUCTURE OF VERBS IN THE LINGUISTIC ESSENCE", *IEJRD - International Multidisciplinary Journal*, vol. 6, no. SP, p. 5, Jan. 2021.
21. Davlatova, Mukhayyo H. "Lexico-semantic Structure and Its Analysis on the Example of Verbs." *JournalNX*, vol. 6, no. 06, 2020, pp. 189-192.
22. Давлатова, Мухайё Хасановна. "Этапы работы с видеотекстами на занятиях Английского языка." *Интернаука* 9-2 (2017): 16-19.
23. Davlatova Mukhayyo Hasanovna. (2021). DIFFERENT ASPECTS OF RESULTATIVE STRUCTURES ACCORDING TO THEIR LINGUISTIC ESSENCE. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 2(05), 475-479. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/D4T8J>.
24. Hasanovna, Davlatova Mukhayyo. "SEMANTIC IMPLEMENTATION OF RESULTATIVE STRUCTURES." *METHODS* 7.6 (2021).
25. Давлатова, Мухайё. "ASPECTUAL AND LEXICO-SEMANTIC CLASSIFICATION OF VERBS." *Сўз санъати халқаро журналі* 1.3 (2020).
26. Нематова, З. Т., & Хакимова, М. А. (2021). Идеи об идеальном человеке, языке, процветании в эволюции общественно-политических взглядов узбекских джадидов начала XX века. *Central Asian journal of theoretical & applied sciences*, 2(5), 219-224.
27. Mukhabbat, K. Nematova Zebo Lexical innovations of the early English language period (XVI century). *International Engineering for Research and Development*.-2020.-№, 5(9).
28. Нематова, З. Т., & Хакимова, М. А. (2020). Songs in teaching English to young second language learners. *Молодой ученый*, (50), 497-499.
29. Hakimova, M. A., Nematova, Z. T., & Ziyayeva, D. A. (2020). General basis of lexico-semantic composition of words. *Theoretical & Applied Science*, (6), 145-148.

30. Nematova Zebo Tursunboevna. (2022). Various types of assessment in language teaching and learning. Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture, 2(3), 140–145.